
KIVÁNDORLÁS MAGYARORSZÁGRÓL – EGY ÚJ BECSLÉSI ELJÁRÁS EREDMÉNYEI

Kapitány Balázs–Rohr Adél

BEVEZETÉS

Az utóbbi években a magyarok külföldi munkavállalása, kivándorlása egyre hangsúlyosabb témává vált. Az orvosok elvándorlása után középpontba került a felsőfokú végzettségűek kivándorlása, megszületett a felsőoktatási törvény, amely ennek visszaszorítására törekszik. Különböző számok, becslések jelentek meg arról, vajon hány magyar lehet külföldön, mennyi ideje hagyhatták el az országot, mekkora problémát jelent Magyarország számára a kivándorlás – és egyáltalán problémát jelent-e? Az igényeknek eleget téve több társadalomtudományi kutatás is azt a célt tűzte maga elé, hogy válaszoljon ezekre a kérdésekre. Tanulmányunkban a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet Életünk fordulópontjai kutatási programjának adatállományára alapozva készítettünk egy új módszertanon alapuló becslést a külföldön élők számára vonatkozóan.

Tanulmányunk első részében – hazai adatokkal illusztrálva – röviden áttekintjük azokat a módszertani nehézségeket, amelyek a kivándorlás mérését nehezítik, majd saját mérési eljárásunkat, annak eredményeit ismertetjük. Ez az új típusú becslés arra vonatkozóan tartalmaz adatokat, hogy a „papíron”, tehát a lakosság-nyilvántartás adatai szerint a jelenleg Magyarországon állandó lakhellyel rendelkező 18–49 éves magyar állampolgárok valójában milyen arányban és számban tartózkodnak külföldön, melyek a legfontosabb célszágok és tartózkodási okok.

MÉRÉSI LEHETŐSÉGEK ÉS NEHÉZSÉGEK

A migráció vizsgálata nem egyszerű feladat. (A nemzetközi vándorlás mérési lehetőségeit és nehézségeit részletesen bemutatja például Sárosi-Tóth 2009;

Gárdos-Gödri 2013.) A legtöbb államhoz hasonlóan Magyarországnak sincsenek megbízható adatai arra vonatkozóan, hányan hagyták/hagyják el az országot, és mely társadalmi csoportokat érinti fokozottan ez a jelenség (lásd például Gödri 2009). Hivatalos adataink forrásai lehetnek a népszámlálási adatok, a lakosság-nyilvántartás, az adó- és vámhivatali, egészségpénztári bejelentések, vagy az oktatásra vonatkozó adatbázisok is. Ezek az adatforrások azonban sem a külföldre távozók számáról, sem jellemzőikről nem adnak pontos képet. Az egészségpénztárnál feltehetően kisebb arányban jelentik be a magyar egészségbiztosítás megszüntetésével járó kivándorlásukat, külföldi munkavállalásukat azok, akik csak ideiglenes külföldi tartózkodást terveznek. A lakosság-nyilvántartás adatai sem tükrözik megfelelően az országot ideiglenesen elhagyók számát: adataik szerint az elmúlt 10 évben alig több mint 6000 fő jelentette be végleges távozását, tehát ők azok, akik állandó lakcímüket megszüntették Magyarországon.¹ 2013 márciusáig azt is jelezni kellett, ha valaki 3 hónapnál hosszabb ideig kíván külföldön tartózkodni. A tényt bejegyezték a nyilvántartásba, de a lakcímkártyát nem vonták vissza. Ilyen jellegű szándékot jóval többen jeleztek – csak 2011-ben több mint 6000 fő. Ez a szám viszont valószínűsíthetően közelről sem tükrözi azok számát, akik az adott évben ténylegesen külföldre távoztak. A törvény be nem tartását, tehát a bejelentési kötelezettség elmulasztását korábban sem szankcionálták, 2013 márciusában pedig ez a kötelezettség meg is szűnt. Jelenleg csupán abban az esetben kell jelezni az ország elhagyását, ha ezt végleges szándékkal teszik.

A hazai statisztikáknál megbízhatóbb forrást jelenthetnek az úgynevezett tükörstatisztikák, tehát a befogadó államok statisztikái. Ezekben az esetekben azonban újabb nehézségekkel kell számolni. Ilyen lehet, hogy nem minden befogadó állam adatai elérhetőek, illetve több esetben csak évekkel korábbi adatokhoz férhetünk hozzá, így nehéz pontosan meghatározni, hányan élhetnek külföldön egy adott évben.

A Világbank a 2010-es évre készített egy kétoldalú migrációs mátrixot, melyben nemzeti statisztikai adatokat, népszámlálásokat, népesség-nyilvántartásokat és egyéb forrásokat alapul véve 212 ország – köztük Magyarország – esetében becsülték meg az adott országokban élő külföldiek, és ezzel együtt a külföldön élők számát. Eredményeik szerint 2010-ben 462 418 magyarországi születésű ember tartózkodott határainkon kívül (Ratha-Shaw 2007, 37–41).

¹ A kivándorlás lakosság-nyilvántartónál történő bejelentése az állandó lakcím visszavonását eredményezi, mivel a hatályos szabályozások szerint az Európai Unió területén minden uniós állampolgár csak egy állandó lakcímmel rendelkezhet. Amennyiben az országot elhagyó magyar állampolgár kéri, és állandó külföldi lakcímét bejegyezteti a nyilvántartásba, tartózkodási helyet, tehát ideiglenes lakcímet fenntarthat Magyarországon. Erről és a törvényi változásról nagykövetségi információk alapján: <http://londonspecialista.hu/hu/hasznos-infok/bejelentesi-kotelezettség>

1. táblázat

A külföldön élő magyarok körében legnépszerűbb 10 ország és az ott tartózkodó magyarok száma (2010)

Ország	Magyarok száma (fő)
Németország	89 583
Egyesült Államok	81 905
Kanada	53 474
Ausztria	38 732
Egyesült Királyság	24 979
Ausztrália	24 806
Izrael	16 208
Svédország	14 953
Szlovákia	14 160
Svájc	13 919

Forrás: World Bank – Bilateral migration matrix (2010) Internet: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDECPROSPECTS/0,,contentMDK:22803131-pagePK:64165401-piPK:64165026-theSitePK:476883,00.html>

A külföldön élő magyarok számának becslésénél fontos adatforrást jelent az az Eurostat-adatbázis is, amely a legtöbb európai állam nemzeti statisztikái alapján mutatja az adott évben hivatalosan az országban élő magyar állampolgárok számát, életkori és nemi összetételét, illetve *éves szinten* adatokat biztosít az országokat bejelentetten elhagyó magyarok számáról is. A Világbank adataival ellentétben itt csak azok jelennek meg, akik magyar állampolgárként hivatalosan – bejelentve – az adott országban élnek. Ha az Eurostat adatait nézzük, már kisebb arányúnak mondható a külföldön élő magyarok száma. Például a Világbank adatai szerint 2010-ben több mint 85 ezer magyar élt Németországban, az Eurostat-adatbázis alapján viszont ennél mintegy 20 ezer fővel kevesebb, és számuk csupán 2012-re közelítette meg a Világbank becslését.

2. táblázat

Néhány európai államban tartózkodó magyarok számának változása 2004 és 2012 között

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Németország	54 714	47 808	49 472	56 075	60 221	63 801	65 443	73 433	88 492
Ausztria	14 151	15 133	16 284	17 428	19 318	21 527	:	:	:
Írország	:	:	:	4526	6749	7934	8517	8343	8146
Spanyolország	1724	2 298	3044	4704	6628	7204	7485	7779	8370
Olaszország	3446	3734	4051	4389	5467	6171	6868	7404	7924
Hollandia	1886	2029	2271	2386	2921	4044	5294	6546	7775
Belgium	:	:	:	:	2917	3312	3772	4451	4913
Svédország	2303	2309	2349	2560	3104	3862	4525	4886	5093

Forrás: Eurostat: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?sessionId=9ea7d07e30e271b310f374b148d79e63f112c7165745.e340aN8Pc3mMc40Lc3aMaNyTb3mSe0> (Letöltés ideje itt és következőkben 2013 dec. 11.)

A táblázat jól mutatja, hogy a befogadó államok adatai szerint 2004 óta nőtt a magyarok száma az európai államokban. Ezeknek az úgynevezett „tükörstatisztikáknak” az adatait alapul véve 2011-ben több mint 200 000 magyar élt valamely európai államban (Gödri 2012). Ez a szám ráadásul nem foglalja magában a nem hivatalosan külföldön dolgozókat, az ingázókat, a bejelentés nélkül hosszabb-rövidebb ideig külföldön tartózkodó magyarokat, illetve csupán az Európai Unió területére vonatkozik.

A fenti adatforrásoknak a Magyarországról történő kivándorlás mérésére való használhatósága azonban 2011-től kezdve radikálisan csökken, mert az ezt követő években a külföldi államokban megjelenő növekmény jelentős része – az egyszerűsített honosítás bevezetése miatt – olyan magyar állampolgárokat takar, akik sohasem éltek Magyarország területén, csupán állampolgársági státusukat változtatták kedvezőbbre. (Például korábban román magyar állampolgárként éltek Németországban; vagy Romániában élve a magyar állampolgárságot megszerezve költöztek Angliába stb.) Ugyanígy az adott ország elhagyása esetén sem tudhatjuk, hogy az illető egy másik államba távozott vagy Magyarországra tért vissza.

Ahogy az eddigiek alapján látható, az utóbbi években a Magyarországról történő tényleges elvándorlás mértéke feltehetően nőtt, tehát lényeges lenne a kivándorlás, a külföldi munkavállalás részletesebb vizsgálata. Jelenleg azonban nemcsak az elvándorlás mennyiségéről rendelkezünk kevés információval, hanem arról is, kik azok, akik elhagyják az országot. Az Eurostat adatai alapján az Európába irányuló migráció esetében van információnk a külföldön tartózkodó

magyarok nem és életkor szerinti összetételéről, ez az adatforrás azonban nem ad lehetőséget további elemzésekre. Nem tudjuk, hogy a külföldre távozók az ország mely részéről mentek el, nem tudunk a családi állapotukról, iskolázottságukról, foglalkozásukról, nem tudjuk, várakozásaiknak megfelelően alakult-e az életük külföldön, illetve milyen terveik vannak a jövőre vonatkozóan – tervezik-e, hogy hazatérnek. Az elmúlt évtizedben több kutatás is arra irányult, hogy ezekre a kérdésekre – a külföldön élők egy-egy csoportját elérve – választ kapjanak. A konkrét számszerű becslésen túl részben ezekhez a törekvésekhez kívánunk csatlakozni jelen tanulmánnyal.²

ALAPSOKASÁG – ÉRTELMEZÉSI KERET

Elemzésünk alapsokasága az *Életünk fordulópontjai* adatfelvételbe 2012/13 fordulóján bevont 18–49 éves, Magyarországon állandó magyar lakcímmel rendelkező magyar állampolgárokból álló több mint 8900 fős kiegészítő minta, amely – a hivatalos, bejelentett állandó lakcímek alapján – az országos lakcím-nyilvántartásból került kiválasztásra. Az eredmények értelmezéséhez azonban részletesebben meg kell ismerkednünk azzal, mit is jelent ennek az alapsokaságnak és ennek a mintavételi módnak a használata.

Az *Életünk fordulópontjai* társadalmi-demográfiai panel adatfelvétel a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet szervezésében 2001 óta zajló követéses vizsgálat,³ elsődleges célja a demográfiai folyamatok változásainak figyelemmel kísérése. 2012/13 fordulóján a negyedik adatfelvételi hullám kapcsán a kutatásban egy nagyobb méretű kiegészítő mintavételre került sor. A kiegészítő mintavétel elsődleges célja a minta előregedésének és az elmúlt évtizedbeli minta-lemorzsolódásnak a pótlása volt, ám a kiegészítő minta címadatbázisa és a kérdezőbiztosi jelentések azt is lehetővé tették, hogy a külföldön élőkről kis erőfeszítéssel információkhoz jussunk.

A Magyarországon bejelentett lakhellyel rendelkező személyek adatait, állandó és ideiglenes lakcímét a KEK Központi Hivatala őrzi és kezeli. Ezen adatok értelem szerűen a polgárok adatszolgáltatásai alapján kerülnek nyilvántartásba, vagyis a hivatal nem ellenőrzi, hogy az illető valóban ott él-e, ahova bejelentkezett. Az esetlegesen kivándorolt polgárok állandó magyarországi lakcímét csak abban az esetben törlik, ha végleges kivándorlási szándékukat közlik a magyarországi hatóságokkal. Ezt azonban – mint arra a bevezetőben kitértünk – nagyon ritkán

² A KSH-ban jelenleg is zajló SEEMIG projekt keretében történt adatfelvételek várhatóan részletesebb képet adnak majd a magyar migráns népesség iskolai végzettségéről, családi állapotáról, gazdasági aktivitásáról, motivációjáról és terveiről.

³ www.eletunkfordulopontjai.hu

teszik meg a külföldre vándorlók. Állandó lakcím hiányában ők azok, akik nem jelennek meg becslésünkben. Ám azok lakcímkártyáját, akik „csak” 3 hónapnál hosszabbra tervezett külföldi tartózkodásukat jelezték a hatóságoknak, nem vonják vissza, így a hivatalosan is tartósan külföldön élő magyar állampolgárokat jelen becslésünk magában foglalja.

Vizsgálatunkhoz tehát ebből a külföldön tartózkodók túlnyomó többségének adatait is tartalmazó adatállományból választottunk ki 2012. szeptember 10-i állapot szerint 8917 olyan személyt, akik 2012/13 fordulóján 18 és 49 év közöttiek voltak (1963. január 1. és 1994. december 31. között születtek), magyar állampolgársággal rendelkeztek, és magánháztartásban bejelentett állandó lakcímük volt Magyarországon. A 8917 fő kiválasztása nem teljesen véletlenszerűen történt: a költségek elviselhető szinten tartása miatt a választást 463 településre korlátoztuk, tehát egy-egy kisebb település több hasonló települést „képviselet” a mintában. Emellett – a későbbi részbecslésekhez szükséges elemszámok miatt – korcsoport és településtípus szerint sem teljesen véletlenszerűen választottunk, ezt a torzítást az eredmények közlésekor súlyozási eljárással visszaállítottuk. (Például a kellesténél több fővárosit választottunk, hogy a későbbi elemzésekben majd a fővárosiakról külön is tudjunk megfelelő pontosságú információhoz jutni.)

Tanulmányunkban a „külföldön tartózkodó”, „külföldön élő” kifejezéseken azokat a személyeket értjük, akik az *Életünk fordulópontjai* adatfelvétel ideje alatt – 2012. november és 2013. február között – külföldön tartózkodtak, ez idő alatt nem látogattak Magyarországra, illetve ha hazaérkeztek, úgy nyilatkoztak magukról, hogy életvitelszerűen külföldön élnek. Vagyis a meghatározásban nem játszott szerepet a külföldön tartózkodás tervezett hossza, a motiváció, a visszavándorlási szándék stb. Nem játszott szerepet a munkavállalás sem: vagyis azokat, akik más országban dolgoznak, de ezt ingázva, oly módon teszik, hogy közben elsődleges háztartásukat itthon tartják fenn, nem soroltuk a külföldön élők közé.

Az adatok értelmezéséhez fontos még tudnunk, hogy tapasztalataink szerint az állandó lakcím nem jelenti feltétlenül az utolsó tartózkodási helyet, inkább „származási helyként” értelmezhető. Például előfordul, hogy valakinek az állandó lakcíme Szekszárd, de külföldre vándorlása előtt már évekig – bejelentett lakcím nélkül – életvitelszerűen Budapesten tartózkodott.

Végül arra is fontos felhívni a figyelmet, hogy az külföldön élők sokaságában kis számban (a külföldön élőként számba vettek 1-2%-a) szerepelhetnek olyan személyek is, akik a valóságban sohasem, vagy csak nagyon régen éltek Magyarországon. Például egy olyan magyar állampolgársággal rendelkező fiatal, aki magyar emigráns szülőktől Németországban született, sohasem élt Magyarországon, csupán – „papíron” – bejelentkezett az általa örökölt ingatlanba.

Becslésünk tehát arra vonatkozóan tartalmaz adatokat, hogy jelenleg a „papíron”, tehát lakosság-nyilvántartás adatai szerint állandó lakhellyel rendelkező 18–49 éves magyar állampolgárok a valóságban milyen arányban és számban tartózkodnak külföldön, melyek a legfontosabb célországok és tartózkodási okok.

A BECSLÉSI ELJÁRÁS, TELJESKÖRŰSÍTÉS

Az adatfelvétel során a kérdezőbiztosok mindenkit személyesen felkerestek nyilvántartott állandó lakcímükön. A teljes 18–49 éves minta 79,5%-ról tudták meg, hogy ténylegesen bejelentett állandó lakcímükön élnek.

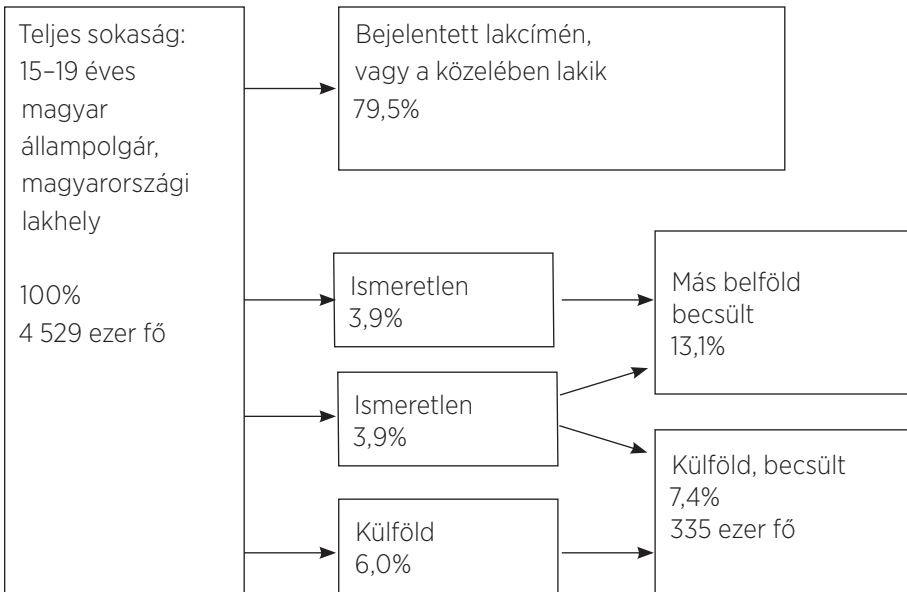
További 10,6%-ukról megtudták, hogy Magyarországon élnek, de nem bejelentett állandó lakcímükön. Ebben az esetben megpróbálták minél pontosabb információt szerezni tartózkodási helyükről, hogy aztán ők vagy más kérdezőbiztosok lehetőleg elérjék őket a tényleges tartózkodási helyen.

A minta további 6%-ról pedig vagy rögtön, vagy a „nyomozási” folyamat közben egyértelműen megtudták, hogy tartósan külföldön tartózkodnak. Az ő esetükben a kérdezőbiztosok az otthon maradt rokonoktól, esetleg szomszédoktól két információt gyűjtöttek be a kijelölt személyről: melyik országban, illetve mi célból tartózkodik külföldön. Az utóbbi kérdés szabad, nyitott formában került felvételre, a válaszokat utólag kódoltuk.

A minta további 3,9%-át a kérdezőbiztosok nem érték el az adatfelvétel során, semit nem tudtak meg róluk állandó, bejelentett lakcímükön és a „nyomozás” sem tudta kideríteni, vajon hol tartózkodnak. Értelemszerűen ebben a csoportban is lehetnek olyan személyek, akik külföldön tartózkodtak, de a pontos arányt csak becsülni tudtuk. Azt feltételeztük, hogy olyan arányban vannak köztük határainkon túl élők, amilyen a külföldön tartózkodók és nem bejelentett lakcímükön, de belföldön élők egymáshoz viszonyított aránya. Ezek alapján azt becsülhetjük, hogy a Magyarországon érvényes bejelentett állandó lakcímmel rendelkező 18–49 éves magyar állampolgároknak körülbelül 7,4%-a tartózkodott 2012/13 folyamán tartósan külföldön.

1. ábra

A becslési eljárás áttekintése

Kérdéses, hogy a mintából kapott százalékos adatokat mekkora 18-49 év közötti populációra szükséges vetíteni. Magyarországon két népességadat van használatban, a KSH által népszámlálási alapokon becsült úgynevezett „továbbvezetett népesség”, és a KEK-KH nyilvántartásán alapuló úgynevezett „állandó lakosság”. A két adat eltér egymástól, de az – a nemzetközi vándorlással nem összefüggésben álló – eltérés aránya olyan alacsony (mintegy 1,3%-nyi az „állandó lakosság” javára), hogy a becslésekben nem eredményez lényegi különbséget, így a továbbiakban a mintavétel alapjául szolgáló „állandó lakosság” adatait használjuk.

Eszerint 2012. január elsején Magyarországon a 18-49 éves állandó népesség száma 4 560 341 fő volt. Mivel nem mindenki rendelkezik közülük érvényes állandó lakcímmel, így alapsokaságunk összesen 4 529 047 fő. Elmondható tehát, hogy a Magyarországon érvényes lakcímmel és magyar állampolgársággal rendelkező 18-49 éves népességből a becsült adatok alapján mintegy 335 ezer fő tartózkodik külföldön.

Mivel a kapott eredmény mintavételből származik, számolnunk kell a mintavételi hibával, amely a mostani becslés esetén 95%-os valószínűséggel (+/- 0,6%)

határozható meg, így azt állíthatjuk, hogy a külföldön tartózkodó népesség aránya 6,8 és 8,0% között van.

A külföldön élők bemutatását, a további elemzést arra a 6%-ra alapozva adjuk, akikről biztosan kiderült, hogy 2012/13 fordulóján tartósan külföldön tartózkodtak. Ezzel latens módon azt feltételezzük, hogy a „biztosan” külföldön tartózkodók, és a feltehetően külföldön tartózkodók főbb jellemzői nem térnek el szignifikáns módon egymástól.

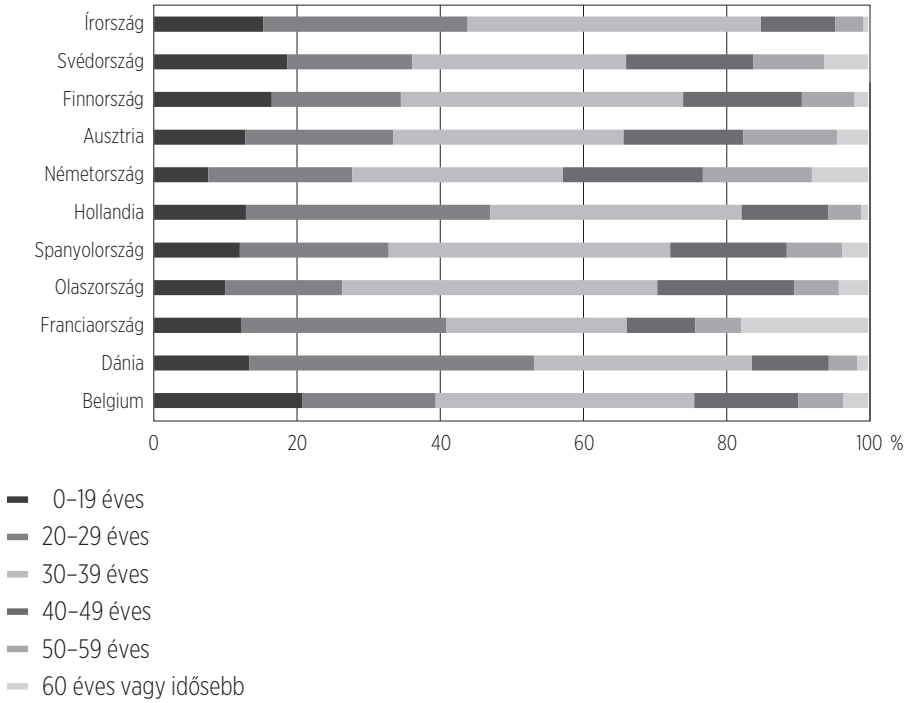
KOR ÉS NEM SZERINTI MEGOSZLÁS

Már korábban, a nemzetközi vándorlás kapcsán több kutatás, és a szakirodalom is rámutatott, hogy a fiatalabb korosztályok mobilabbak. A migrációs potenciálkutatások szerint is elsősorban a 20-as, 30-as éveikben járó fiatalok terveznek külföldi munkavállalást vagy kivándorlást (Sik-Simonovits 2002; Sik 2008, 2010, 2011, 2012, 2013), illetve bizonyították, hogy a kor előrehaladtával folyamatosan csökken a migrációs szándék valószínűsége (Hárs 2004). A fiatalok nagyobb szerepvállalása a nemzetközi migrációban nem magyar sajtósság, az ENSZ 2010-es adatai szerint a világ nemzetközi migránsainak 12%-a a 15–24 éves korosztályba tartozott, ötödük pedig a 25–34 éves korcsoportba. Ebből kiindulva a migráció témakörével foglalkozó adatfelvételek sok esetben alapvetően a fiatalabb korosztályokra koncentrálnak, és a mintavétel során is igazodnak ehhez (Hárs, 2005–2007). Jelen adatfelvételünk sem a teljes népességet vizsgálta, csak a 18–49 éveseket foglalta magában. Az Eurostat adatai alapján a külföldön élő magyar állampolgárok körülbelül 70–80%-a tartozik ebbe a korosztályba. Ennél idősebbek nagyobb arányban a hagyományos célországoknak tekinthető Németországban és Ausztriában, valamint Franciaországban és Svédországban vannak. Ám ezen célországoknál figyelembe kell venni, hogy az érintettek jelentős része még évtizedekkel ezelőtt hagyta el Magyarországot („disszidált”), így többségük nem rendelkezik magyarországi lakcímmel, tehát nem része alapsokaságunknak.

Az Életünk fordulópontjai adatfelvétel eredményei szerint a külföldön tartózkodók korcsoportos megoszlását részletesebben vizsgálva megállapítható, hogy a 18–49 éves korosztályon belül a 18–34 éves korosztály adja a külföldön tartózkodók 60%-át, ezen belül legnagyobb arányban a 30–34 évesek jelennek meg a külföldön tartózkodó népesség körében.

2. ábra

Az egyes országokban élő magyar állampolgárok megoszlása korosztályok szerint

Forrás: saját számítás az Eurostat-adatbázis alapján (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)
 Megjegyzés: Az adatok minden ország esetében a legfrissebb elérhető évre vonatkoznak, ez jellemzően 2012. Kivételt jelent Franciaország, ahol az adatok a 2005-ös állapotot tükrözik, Ausztria esetében pedig 2009-ből származnak.

3. táblázat

A külföldön tartózkodó 18-49 éves magyar állampolgárok korcsoportos megoszlása, 2012

18-24 éves	16,5%
25-29 éves	20,9%
30-34 éves	23,2%
35-39 éves	17,4%
40-44 éves	12,8%
45-49 éves	9,2%
Összesen	100,0%

Forrás: Életünk fordulópontjai adatfelvétel 2012-2013, saját számítás.

Az Eurostat néhány ország esetében nyilvántartja az adott országban élő magyar állampolgárok nem szerinti összetételét. A rendelkezésre álló információk szerint az országok több mint felében a nők vannak többségben. A legnagyobb arányú különbség Olaszország esetében látható: a hivatalosan itt élő magyar állampolgárok 70%-a nő,⁴ illetve a hagyományos célországban, Németországban élők több mint 60%-a férfi. Néhány kiugró adatot leszámítva azt mondhatjuk, hogy a női többlet ellenére a két nem aránya nagyjából kiegyenlítettnek tekinthető. Fontos újra kiemelni, hogy az Eurostat-adatbázis az adott országban hivatalosan, bejelentve élőket tartja nyilván, így egyrészt az illegálisan külföldön dolgozók itt nem jelennek meg, mint ahogy nagy valószínűséggel a néhány hónapra külföldre távozó sem. A viszonylagos kiegyenlítettséget Hárs Ágnes korábban azzal magyarázta, hogy az adatbázisban egy letelepedett népesség képét látjuk, ám felhívta a figyelmet rá, hogy további adatok (családi állapot, gazdasági aktivitás) híján ez csak feltételezés (Hárs 2011). Emellett már az 1990-es évek végén bebizonyosodott, hogy a nők elvándorlásának immár nem szinte kizárólagos célja a családdegyesítés, ahogy korábban gondolták, hanem az önálló vándorlásuk is megindult (Wallace 2000).

Az NKI adatfelvétele szintén egy nemek szerint kiegyenlített képet adott: a külföldön tartózkodók 51,4%-a volt férfi, 48,6%-a nő. Elmondható tehát, hogy a férfiak népességen belüli arányukhoz viszonyítva némileg felülreprezentáltak a külföldön élők körében, de a különbség nem jelentős. Ha a két nem korcsoportok szerinti megoszlását nézzük, az látható, hogy a külföldön tartózkodó férfiak negyede elmúlt 40 éves, viszont a nők kevesebb mint ötöde (19%) tartozik ebbe a korosztályba.

Területi szempontokat is figyelembe véve a nők körében nagyobb arányban vannak a Közép-Magyarországról, elsősorban a Budapestről távozó, mint a férfiak körében. Míg az életvitelszerűen külföldön tartózkodó férfiak ötödének volt az érvényes állandó lakcíme a fővárosban, a nőknél ez az arány 25%. Összességében a külföldön tartózkodó nők 37%-ának, a férfiak 31%-ának van állandó bejelentett lakcíme a közép-magyarországi régióban. A többi régióban az arány ennél kiegyenlítettebb, a különbség ezekben az esetekben nem éri el a 4 százalékpontot.

4 A dél-európai államokban a szolgáltató iparágak a nők magasabb arányú vándorlását eredményezik (Melegh 2011).

4. táblázat

Az adott országban élő magyar állampolgárok nem szerinti megoszlása (%), 2012

	Férfi	Nő	Összesen
Belgium	45,4	54,6	100
Bulgária	40,9	59,1	100
Csehország	60,5	39,5	100
Dánia	46,9	53,1	100
Németország	61,6	38,4	100
Írország	52,0	48,0	100
Spanyolország	47,8	52,2	100
Olaszország	29,6	70,4	100
Hollandia	45,5	54,5	100
Lengyelország	46,1	53,9	100
Románia	50,3	49,7	100
Szlovénia	42,1	57,9	100
Szlovákia	63,2	36,8	100
Finnország	56,3	43,8	100
Svédország	51,6	48,4	100

Forrás: saját számítás az Eurostat-adatbázis alapján (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

TERÜLETI MEGOSZLÁSOK

Ahogy fentebb már jeleztük, a külföldön tartózkodók korábbi lakóhelyét az utolsó ismert, érvényes állandó lakcím alapján tudjuk megadni, amely nem feltétlenül fedti a tényleges utolsó lakóhelyet, de egyfajta „származási” helyként képet ad arról, hogy a külföldön tartózkodó magyar népesség mely területekről hagyta el az országot.

Adatfelvételünk eredményei szerint a külföldön tartózkodó magyarok harmada a közép-magyarországi régióból származik. 23%-uk állandó lakcíme a fővárosban, 11%-uké pedig Pest megyében volt. A többi régióból származók nagyjából azonos arányban képviseltetik magukat a külföldön élők körében. Ha ezeket az adatokat összevetjük az adatfelvétel időpontjában feltételezett 18–49 éves korú továbbvezetett népesség eloszlásával, megállapíthatjuk, hogy elsősorban a budapestiek, másodsorban a dél-dunántúli régió lakosai lehetnek azok, akik arányukon felül

vesznek részt a migrációs mozgalomban, ezzel szemben az észak-alföldi régió és esetleg Pest megye lényegesen a lakossági arány alatt bocsát ki migránsokat.

5. táblázat

A teljes 18–49 éves lakosság, illetve a külföldön tartózkodók aránya az egyes régiókban

Régió	Lakossági arány a 18–49 éves népességben (%) (KSH továbbvezetett népesség 2013. január)	Arány a külföldön tartózkodók körében (%) (saját becslés)
Budapest	18,3	22,9
Pest megye	12,7	10,9
Közép-Dunántúl (Fejér, Komárom-Esztergom, Veszprém megye)	10,9	9,2
Nyugat-Dunántúl (Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala megye)	9,9	10,1
Dél-Dunántúl (Baranya, Somogy, Tolna megye)	9,0	12,9
Észak-Magyarország (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád megye)	11,5	11,8
Észak-Alföld (Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)	15,1	10,2
Dél-Alföld (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád megye)	12,6	12,0

Korábban – még jóval az az EU-csatlakozás előtt – a határ menti együttműködések keretében dolgozó magyar munkavállalók származási helyeit vizsgálva Hárs Ágnes azt találta, hogy míg a szezonmunkát végzők elsősorban az ország déli részéről (Dél-Dunántúl, Dél-Alföld) mentek külföldre, addig a kvalifikáltabb szakmunkások a fejlettebb nyugati régiókból és Budapestről (Hárs 2004).

A magyar munkaerő-felvétel 2007 és 2010 közötti adataira támaszkodva elmondható az is, hogy a központi és a nyugat-magyarországi régiókban már 2007-ben magas volt a migráns munkavállalók száma, az utóbbi években azonban azokon a területeken is nőtt, ahol kedvezőtlen a munkaerőpiaci helyzet, így például Baranya vagy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (Hárs 2011).

Mostani eredményeink részben ellentmondanak e korábbi eredményeknek. Az Életünk fordulópontjai adatainak elemzésekor fontos kiemelni, hogy a terepmunkára

– az adatfelvételre – télen került sor, a szezonmunkák pedig elsősorban a tavaszi-nyári időszakokban igényelnek nagyobb munkaerőt külföldön, így egyfelől a téli időszakban egy stabilabban külföldön tartózkodó népesség összeírása történhetett. Másfelől a tükörstatisztikák arra utalnak, hogy a tömegesen meginduló migráció az elmúlt években vált jellemzővé, és könnyen előfordulhat, hogy ez a tömegesedés egyben a kibocsátó régiók átstrukturálódásával is járt.

A települések méretét tekintve – ha Budapestet külön kategóriaként kezeljük – az állapítható meg, hogy az összefüggés nem teljesen lineáris. Egyfelől a továbbvezetett hasonló korú népesség arányaival összevetve elsősorban a nagyvárosi és a budapesti lakcímen élők külföldre vándorlásban játszott szerepe tűnik átlag felettinek. Ezzel szemben a másik végletet nem a legkisebb települések, hanem a nagyobb községek, kisebb városok (2–10 ezer lakos) jelenthetik, ahol a lakossági arányhoz viszonyítva igen alacsony a külföldön tartózkodók aránya.

A kibocsátó települések jogállása szerint – ahogy korábban is jeleztük – a külföldön tartózkodók 23%-a származik a fővárosból, 25–25%-uk megyei jogú városból, illetve községből, és 27%-uk egyéb városból.

6. táblázat

A teljes 18–49 éves lakosság, illetve a külföldön tartózkodók aránya a bejelentett lakcím településének mérete szerint

Településméret	Lakosság arány a 18–49 éves népességben (KSH továbbvezetett népesség 2013. január)	Arány a külföldön tartózkodók körében (saját becslés)
–999 fő	7,3	6,0
1000–1999 fő	9,1	9,7
2000–4999 fő	14,3	10,5
5000–9999 fő	9,1	5,9
10 000–19 999 fő	11,5	10,5
20 000–49 999 fő	12,1	12,8
50 000–99 999 fő	7,5	6,4
100 000–200 000 fő	10,7	15,3
Budapest	18,3	22,9

CÉLORSZÁGOK ÉS OKOK

Az adatfelvétel során a tartósan külföldön tartózkodó személyek esetében a kérdezőbiztosok a lehetőségekhez mérten megpróbálták megtudni, hogy melyik országban tartózkodnak, és mi célból mentek külföldre. A tartózkodási országot az esetek több mint 86%-ban, a külföldön tartózkodás célját pedig 94%-ban sikerült megtudniuk.

A magyarok külföldi munkavállalásának kedvelt célországa Németország és Ausztria. Ezt évről évre bizonyítják a migrációs potenciál-kutatások, és a tükörstatisztikák is azt mutatják, hogy a legtöbb magyar állampolgár Németországban tartózkodik, de magas az Ausztriában élők aránya is (Gödri 2012).

Az utóbbi években, elsősorban az EU-csatlakozás óta újabb európai államok jelentek meg a kedvelt célországok között, így elsősorban az Egyesült Királyság, Írország, Spanyolország és Olaszország, illetve a Benelux államok (Gödri 2012, 2011).

Adatfelvételünk eredményei most is igazodnak a tükörstatisztikák által rajzolt képhez. A külföldön tartózkodók negyede (25,8%) Németországban élt, negyede pedig az Egyesült Királyságban (25,6%). Ausztria csak a harmadik helyen szerepelt, itt a keresett személyek 12,7%-a tartózkodott.⁵ Kiemelkedett még a Benelux államokban élők 4,8%-os aránya (itt elsősorban Hollandiát említették). A válaszok alapján a többség (86%) egyértelműen Európán belül, 81,6%-uk pedig az Európai Unió⁶ területén maradt.

Európán kívül az Egyesült Államokat (4,6%) említették még nagyobb arányban célországként. Az utóbbi években nagy hangsúlyt kapott a Kanadába történő kivándorlás is, így ennek vizsgálata is fontos lenne, ám az adatfelvétel eredményeiből nehéz megállapítani. Az adatot szolgáltatók ugyan 2,7%-ban említették célországként Kanadát, de néhány esetben csak annyit tudtunk meg, hogy a tartózkodási hely „Amerika” – ilyenkor nem lehet pontosan tudni, hogy a kontinensre vagy az Egyesült Államokra gondolt-e az adatszolgáltató. Egységesen kezelve Az amerikai kontinenst egységesen kezelve (tehát az Egyesült Államokban, Kanadában és a dél-amerikai államokban élőket összeszámolva) azt mondhatjuk, hogy a külföldön tartózkodók 9,3%-a él itt.

Ezek a megoszlások a Világbank adataival összevetve azt mutatják, hogy míg az összes külföldön élő magyar körében az Egyesült Államok és Kanada a második

⁵ Az Ausztriában tartózkodók alacsonyabb arányát magyarázza, hogy ez közelsége miatt elsősorban az ingázók kedvelt célországa, jelen adatfelvételben pedig az ingázó munkavállalók nem jelentek meg.

⁶ A 2013-ban csatlakozó Horvátországot is tagországgként kezelve.

és harmadik legnépszerűbb államnak tekinthető, addig – elsősorban az utóbbi évtizedek kivándorlását nézve⁷ – Európa nagyobb hangsúlyt kapott.

A felkeresett és külföldön tartózkodó személyek 89%-ánál az adatszolgáltatók arról is nyilatkoztak, hogy mi célból ment külföldre a keresett személy. Ennek alapján az esetek döntő többségében (közel 73%-ban) munkavállalási célú migrációról beszélhetünk, majdnem 5%-uk tanulás miatt tartózkodik külföldön, további 1%-uk tanul és dolgozik is. Fontos még kiemelni azt is, hogy 7%-uk családi okokból költözött külföldre (családegyesítés, házasságkötés), és közel 11%-ukról nyilatkoztak úgy az itthon maradtak, hogy „külföldön élnek”, „kiköltöztek”, tehát esetükben feltételezhetően nem rövid távú migrációról van szó. A mintába kerülhettek olyan személyek is, akik ugyan magyar állampolgárok (is), rendelkeznek Magyarországon érvényes állandó lakcímmel, de esetleg soha nem éltek itt, vagy csak évtizedekkel ezelőtt. A külföldi tartózkodás okait kérdezve a válaszok 1,4%-ában jelent meg, hogy ilyen esetről lenne szó, ekkora hányadban kaptunk olyan választ, miszerint „kettős állampolgár, hazament”, „csak nyáron szokott hazajönni a nagyszülőkhöz, de soha nem lakott Magyarországon”. Tehát az adatfelvételünk során összeírt külföldön tartózkodók körében elenyésző azok aránya, akik ebbe a csoportba tartoznának.

Az adatfelvétel során az összeírók csupán az országot és a célt kérdezték, az okokra, tervekre, külföldi körülményekre nem tértek ki. A válaszok viszont nyitott formában kerültek rögzítésre, így lehetőséget adtak arra is, hogy megnézzük, milyen arányban történt utalás arra vonatkozóan, hogy az adott személy egyedül van-e külföldön, vagy családtagja/családtagjai is vele vannak. Mivel nem direkt rákérdezés történt, a kapott eredmények csak érdekességként szolgálnak. Elmondható, hogy a válaszok közel 15%-ában szerepelt utalás arra vonatkozóan, hogy a válaszadó nem egyedül tartózkodik külföldön („a férjével végleg kitelepültek”, „ott dolgozik, él, a gyermeke is ott született”, „szüleivel költözött ki”, „vőlegényével ott dolgoznak” stb.). A külföldi migráció szempontjából megkerülhetetlen a kapcsolatok fontosságának hangsúlyozása, mivel a tartós külföldi élet esélyét növelheti, ha az adott személy már stabil családi kapcsolatokkal rendelkezik (Wallace 2000; Gödri-Kiss 2009).

⁷ Mintánk tagjai állandó lakcímmel rendelkező magyar állampolgárok voltak. Feltételezhető, hogy több éves, esetleg évtizedes külföldi tartózkodás esetén sor kerül a magyar állandó lakcím megszüntetésére, így adataink elsősorban az elmúlt évek kivándorlását tükrözik.

EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE, ÖSSZEGZÉS

Az Életünk fordulópontjai adatfelvétel alapján 2012 és 2013 fordulóján a 18-49 éves, Magyarországon állandó lakcímmel rendelkező magyar állampolgárok 6%-a biztosan tartósan külföldön tartózkodik, becslésünk alapján a lakosság további 1,4%-a élhetett ugyanekkor ott. Az adatok elemzése rámutatott arra is, hogy a külföldön tartózkodók körében valamivel nagyobb arányban jelentek meg a férfiak, elsősorban a közép-magyarországi régióból, valamint a nagyobb városokból távoztak ezek a személyek.

IRODALOM

- Csanády M.-Személyi L. (2006): Braindrain: Közelkép a diplomás magyarokról. *Századvég*, 11. évf. 41. sz. 79-122.
- Gárdos, É.-Gördi, I. (2013): *Analysis of existing migratory data production systems and major data sources in Hungary*. Internet: <http://seemig.com/downloads/outputs/SEEMIGDataSystemsCountryReportHungary.pdf>
- Gördri, I. (2012): International migration. In Óri, P.-Spéder, Zs. (2012): *Demographic Portrait of Hungary*. 135-152.
- Gördri I. (2009): Nemzetközi vándorlás. In Monostori J.-Óri P.-S. Molnár E.-Spéder Zs. (2009): *Demográfiai Portré*. 119-131.
- Gördri, I. (2011): *Working abroad after the EU accession*. Internet: <http://www.demografia.hu/letoltes/RH/godri.pdf>
- Hablicsek L.-Tóth P. P. (2001): Migrációs potenciál a mai Magyarországon. In *Európai Tükör - Műhelytanulmányok 80*. Budapest, A Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoportja, 23-45.
- Hárs Á. (2004): *A magyar munkaerő-migráció regionális sajátosságairól*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet.
- Hárs Á. (2004): Az iskolázottság hatása a külföldi munkavállalási döntésekre. In Varga Júlia (szerk.) (2004): *Közelkép*. 131-136.
- Hárs Á. (2011): *Magyarok külföldi munkavállalása*. Internet: http://www.afsz.hu/resource.aspx?ResourceID=ak_euegt_eloadasok_magyarok_kulfoldon
- Hárs Á. (2013): Magyarok külföldön - Gondolatok a magyarok külföldi munkavállalásáról. *Magyar Tudomány*, 174. évf. 3. sz. 286.
- International Migration in a Globalizing World (2011): *The Role of Youth*. Internet: <http://www.un.org/esa/population/publications/technicalpapers/TP2011-1.pdf>
- Kapitány B.-Rohr A. (2013): A Magyarországon állandó lakcímmel rendelkező 18-49 éves magyar állampolgárok 7,4%-a tartózkodik jelenleg tartósan külföldön. *KorFa*, 2013/3. Internet: <http://demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Korfak/korfa-2013-3.pdf>
- Melegh A. (2011): *A globalizáció és migráció Magyarországon*. Internet: http://epa.oszk.hu/01500/01551/00056/pdf/educatio_EPA01551_2011-02-tan3.pdf

- Ratha, D.-Shaw, W. (2007): *South-south Migration and Remittance*. World Bank Working Paper 102. Internet:
<http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1110315015165/SouthSouthMigrationandRemittances.pdf>
- Reiner R. (2013): *A külföldi munkavállalás okai és gátjai*. Internet: http://republikon.blog.hu/2013/10/14/kulfoldi_munkavallalas_977
- Sik E.-Simonovits B. (2002): Migrációs potenciál Magyarországon 1993–2001. In Kolosi T.-Vukovich Gy. (szerk.) (2002): *Társadalmi Riport*. Budapest, TÁRKI, 207–2019.
- Sik E. (2008): Menjünk világgá? – Monitor. Internet:
http://www.tarki.hu/hu/news/2008/kitekint/20081021_2.html
- Sik E. (2010): *Migrációs potenciál*. Internet:
<http://www.tarki.hu/hu/news/2010/kitekint/20100520.html>
- Sik E. (2011): *A rendszerváltás óta nem volt ilyen magas a migrációt tervezők aránya*. Internet: <http://www.tarki.hu/hu/news/2011/kitekint/20110511.html>
- Sik E. (2012): *Csúcson a migrációt tervezők aránya*. Internet:
http://www.tarki.hu/hu/news/2012/kitekint/20120523_migracio.html
- Sik E. (2013): *TÁRKI – Kicsit csökkent, de továbbra is magas a migrációt tervezők aránya*. Internet: http://www.tarki.hu/hu/news/2013/kitekint/20130220_migraciot_tervezok.html
- Sárosi A.-Tóth P. P. (2009): Mérési lehetőségek a nemzetközi vándorlás-statisztikában. *Statisztikai Szemle*, 87. évf. 7–8. sz. 712–728.
- Tóth P. P. (1998): Az értelmiségiek nemzetközi vándorlása. In Tóth P. P.-Hablicsek L. (szerk.) (1999): *Migráció*. Tanulmánygyűjtemény II. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, 193–198.
- Wallace, C.-Chmouliar, O.-Sidorenko, E. (1996): The Easternfrontier of Western Europe: mobility in the buffer zone. *New Community*, Volume 22, Number 2, April 1996. 259–286.
- Wallace, C. (2000): A fiatal nők kivándorlási hajlama Magyarországon, Bulgáriában és Csehországban. *Eszmélet*, 12. évf. 48. sz. 71–88.